

nehézségeit és az elhatárolás lehetséges módjait is taglalja, valamint a feldolgozás következő fázisaként egy történeti-etimológiai földrajziköznév-szótár tervét fogalmazza meg.

TAKÁCS JUDIT a közneveléssel foglalkozik írásában (231–240). Először bemutatja a jelenség egyértelmű meghatározását nehezítő tényezőket, illetve a szócsoporthoz azokat a jellegzetességeit, amelyek a szótárba szerkesztéskor problémát jelenthetnek. Ezt követően tudománytörténeti áttekintést ad azokról a kiadványokról (ezek kezdetben szóközlések és tanulmányok, később szótárak voltak), amelyek feladatuknak tekintve köznevelésűt szóanyagot is közöltek. A szerző vizsgálatai szerint a nyelvjárási szótárakban főként a keresztnévi eredetű szókincs, a szlengszótárakban pedig a család- és helynevek közszoói alakjai jelennek meg legnagyobb számban. A szótárakban megjelenő köznevelésű tulajdonnévi adatok azonban igen esetlegesek, így szükség lenne ezt a szóanyagot önálló szótárba rendezni, s egy magyar deonomasztikont létrehozni.

8. A Tulajdonnevek és szótárak kötet a nyelvészeti segédkönyv volta mellett kiválóan hasznosítható az oktatásban is. A tanulmányokban olvasható tudománytörténeti érdekességek révén a diákok betekintést nyerhetnek a nyelvészeti, különösen a lexikográfiai kutatás módszereibe, problémáiba, megoldási kísérleteibe. Az előzmények bemutatása és az elkészült szótári munkák által végigkövethetik egy-egy terület múltját, az éppen futó projektek, készülő digitális adatbázisok kapcsán megismerhetik a jelen alkotásait, a felvetődő tervek, lehetséges további kutatási irányok kapcsán pedig előretekinthetnek a jövőbe is. A kötet gazdag példaanyaga és szótári szócikkei még a laikus olvasók kedvét is meghozzák a szótárak lapozgatásához, a tanárok számára pedig kitűnő anyagként szolgálnak számos elméleti jelenség (pl. nyelvi változás, köznevelés, tájszótártípusok) és gyakorlati tudnivaló (pl. tulajdonnevek helyesírása, szótárhasználat) tanításához.

SCHIRM ANITA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4265-4147>

Szegedi Tudományegyetem

Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar

ANIKÓ SZILÁGYI-KÓSA, *Bewegte Eigennamen. Namenintegration und Namentranslation im Sprachenpaar Deutsch-Ungarisch* [Mozgó tulajdonnevek. Névinegráció és névfordítás német–magyar nyelvi párban]

Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2021. 231 lap

1. SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ német nyelven megjelent munkája részletes összefoglalóját adja a tulajdonnevek nyelvi és kulturális integrációját, illetve fordítását elméleti szempontból taglaló szakirodalomnak, emellett pedig friss szemléletű áttekintést nyújt a téma alkalmazott oldaláról is empirikus vizsgálatainak köszönhetően. A könyv a szerző előszavával indul, amelyben kifejti a kutatás motivációit, valamint röviden bemutatja a mű szerkezetét (7–8). A könyv hat fejezetre oszlik, amelyek további alfejezetekre tagolódnak.

2. Az első fejezet a tulajdonnevek nyelvi univerzálékként való elfogadását és a tulajdonnév jelentését mint a névelmélet központi kérdését taglalja (9–14). A szerző részletesen bemutatja a vonatkozó szakirodalmat, amely elsősorban a tulajdonnév és a közszo megkülönböztetésének kérdéséből fakadónak látja a problémát. Ugyancsak összegyűjti a szerző a tulajdonnevek különböző kategorizálási lehetőségeit, nyelvfüggő vagy nyelven kívüli tényezőit.

A második fejezet a nyelvi allonimák (pl. m. *Balaton* ~ n. *Plattensee*) és szinonimák (pl. n. *Transsylvania* 'Erdély' ~ n. *Siebenbürgen* 'Erdély') mint történetileg kialakult nyelvi jelenségek kérdéseinek felvetésével kezdődik (15–74). A vonatkozó szakirodalom áttekintése után a szerző esettanulmányokat közöl, amelyek a kérdéskörön belül a földrajzi nevekre és a személynevekre, közelebbről a családnevekre koncentrálnak.

A kétnyelvű környezetben használt földrajzi nevek esetében a mikrotoponimák a leginkább rugalmasak. Segítségükkel a névadási motivációk is nagyobb biztonsággal kutathatók. A bemutatott kvantitatív és kvalitatív vizsgálat 1996-ban, 2004-ben és 2014-ben készült térképek alapján hét dunántúli megye (Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér, Veszprém, Vas és Zala) 373 német–magyar helynévpárját elemzi (24–37). Egy másik kutatásában a szerző Barnag/Ponak és Vöröstó/Wereschtul összesen 193 mikrotoponimádatát vizsgálta a HOFFMANN ISTVÁN által kidolgozott funkcionális-szemantikai és lexikai-morfológiai elemzési modellben (38–57). A kutatás forrását egy 1981–1982-ben zajlott élőnyelvi gyűjtés korpusza jelentette, eredményeit diagramok és táblázatok segítségével tárja elénk a szerző (52–56).

A családnevek esetében a vizsgálat fókuszja a nevek idegen nyelvi környezetbe történő integrációjának módjain volt. A német nyelvterületen a magyar eredetű családnevek forrását a Duden Familiennamen családnévszótár jelentette (Németország területére vonatkozóan), valamint VINCZE LÁSZLÓ gyűjtése (Burgenlandra vonatkozóan). A *Nagy* és a *Nemeth* családnevek németországi elterjedtségét térkép is szemlélteti (60). A magyar nyelvterületen a földrajzi nevekhez hasonlóan a 18. századtól sokasodtak meg a német eredetű, főként a közép- és felnémet területről származó családnevek. A rájuk jellemző hármasság, vagyis hogy a családnevek a standard német, a magyarországi német nyelvjárások, illetve a magyar nyelv szerinti fonemikus, grafemikus és ortografikus változatokat mutatnak, a névanyagban is nagymértékű variabilitást okoz.

A fejezet végén a szerző számba veszi a magyarországi kisebbségeket érintő pozitív névpolitikai döntések hatását a vegyes lakosságú települések nyelvi tájképére (66–74).

A harmadik fejezet a tulajdonnév-fordítás elméleti kérdéseinek és a vonatkozó irodalomnak az áttekintésével indul (75–152). Névtani kiindulópontból a tulajdonnevek nem vagy csak részben fordíthatók, míg a fordítástudomány szempontjából a tulajdonnevek nyelvi reáliák, amelyek nem fordíthatók. Ezzel együtt maga a fordítás is többféleképpen definiálható. A szerző különböző fordítástípológiákon keresztül rámutat, hogy a tulajdonnevek fordíthatósága nyelven kívüli tényezőktől függ. Emellett nagymértékben meghatározó, hogy az adott tulajdonnév a prototipikalitás skáláján milyen távolra esik a prototípustól.

A személynevek átvitelével foglalkozó alfejezet azokat a névtípusokat veszi számba, amelyek esetében hagyományon alapuló gyakorlat a fordítás (89–92). Ide tartozik az uralkodók, pápák, szentek, valamint más egyházi vagy történelmi személyek neve. A szerző ugyancsak kitér az olyan szempontokra, mint a névsorrend különbsége a forrás- és a célnyelvben (pl. n. *Angela Merkel* ~ m. *Angela Merkel*, m. *Bartók Béla* ~ n. *Béla Bartók*), illetve a célnyelvi megfelelőik (pl. m. *Minta János* ~ n. *Max Mustermann*).

A földrajzi nevek átvitelével foglalkozó alfejezetben a szerző hangsúlyozza a területi ismeretek fontosságát az allonimák meglétében (94–103). A makro- és mikrotoponimák különböző fordítási stratégiáinak részletes elemzését gazdag példasorral illusztrálja. Többek között áttekinti a célnyelvi megfelelőre való csere esetét. A célnyelvi megfelelő a történelmi hagyomány vagy a kodifikáció hiánya miatt több változatot is jelenthet (pl. m. *Balaton* ~ n. *Balaton* ~ n. *Plattensee* ~ n. *Blattensee*; n. *Bodensee* ~ m. *Bódeni-tó* ~ m. *Boden-tó* ~ m. *Konstanzi-tó*), valamint a kifejtő/magyarázó átvitelnek (pl. m. *Duna-Tisza köze* ~ n. *das Gebiet zwischen Donau und Theiß*, n. *Sachsen-Anhalt* ~ m. *Sachsen-Anhalt tartomány*), a nevek kettőzésének (pl. n. *Bayerischer Wald* ~ m. *Bajor-erdő [Bayerischer Wald]*), a szótagok számának változtatásával történő átvitelnek (pl. n. *Nordrhein* ~ m. *Észak-Rajna*) és a köznévi elemek fordításának (pl. m. *Gellért-hegy* ~ n. *Gellertberg*, n. *Harz-Gebirge* ~ m. *Harz hegység*) eseteit.

A következő alfejezetben a szerző egy 2021 márciusában, 53 hivatásos fordító részvételével végzett empirikus kutatás eredményeiről számol be (108–123). A vizsgálat a fordítóknak különböző tulajdonnévtípusok fordíthatóságáról alkotott véleményére fókuszált, valamint a névfordítási gyakorlatokra. A kérdések megválaszolása mellett a résztvevők fordítási feladatokat (magyarról németre, majd németről magyarra fordítást) is megoldottak (117–119, 121–122). A vizsgálat alapján a fordítás nagymértékben függ a névtípustól és attól, hogy van-e egy adott névnek allonimája a célnyelvben.

A fejezet utolsó alfejezete hangsúlyozza, hogy az irodalmi nevek nemcsak identifikációs, hanem poétikai funkcióval is rendelkeznek, ami nagymértékben meghatározza egy mű miliójét (124–151). E névtípusok kategorizálása Arisztotelészig vezethető vissza. A szerző előbb bemutatja saját osztályozását, majd két esettanulmányt közöl, amelyekben földrajzi és személyneveket egyaránt vizsgál. Először Kosztolányi Dezső Esti Kornél című novelláskötetét és annak német fordítását (128–143), majd Thomas Mann három korai munkáját (*Der kleine Herr Friedemann*, *Tobias Mindernickel*, *Wie Jappe und Do Escobar sich prügeln*) és ezek magyar fordításait (Friedemann úr, a törpe; Mindernickel Tóbiás; Hogyan verekedett meg Jappe és Do Escobar?) tekinti át a bennük található névfordítási típusok szerint (128–143, 143–151).

A negyedik nagy fejezet a tulajdonnevek kodifikációjának problémáival, valamint a nevek lexikográfiai feldolgozásának kérdéseivel foglalkozik (153–206). Tekintve, hogy a többnyelvű szótárak elsődlegesen nyelvtanulóknak és fordítóknak készülnek, többnyire azokat a tulajdonneveket tartalmazzák, amelyeknek a denotátuma valamilyen kulturális jelentőséggel bír. Az alfejezetekben a szerző nyolc kétnyelvű (magyar–német, német–magyar) szótárt, regionális kulturális szótárt és földrajzinév-szótárt elemez a bennük található tulajdonnévtípusok alapján. Áttekinti, hogy miért és hogyan válhatnak bizonyos tulajdonnevek címszavakká az adott szótártípusban, és a szócikkek milyen nyelvészeti és enciklopédikus információt tartalmaznak (158–181, 188–199, 200–205).

Az ötödik fejezet a mű összegzését (207–213), a hatodik fejezet a hivatkozások listáját (213–231) tartalmazza.

3. A kötet az allonímia, a szinonimitás, a névintegráció és a névfordítás, tehát a tulajdonnév nyelvi és kulturális beágyazottságának kérdéskörét mind elméleti, mind gyakorlati oldaláról részletesen, annak komplexitásában mutatja be. Teszi ezt nem egyetlen nyelv-elméleti keretben gondolkodva, hanem összegezve a tudományág eddigi eredményeit,

ütköztetve és kiegészítve azokat a szerző saját empirikus kutatásainak eredményeivel mindkét nagy névtani területen, a hely- és a személynevek kapcsán is. Egészében véve a kötet a téma kézikönyveként is remekül megállja a helyét.

HAUBER KITTI

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3616-7983>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Names and Naming – Multicultural Aspects **[Nevék és elnevezések – multikulturális vonatkozások]**

Szerkesztők: OLIVIU FELECAN – ALINA BUGHESIU. Palgrave MacMillan, London, 2021.
490 lap

1. Képlékeny identitásunk és a bennünket körülvevő névtani környezet hatnak egymásra: legyen szó akár történelmi multikulturális társadalmakról, akár a modernkori migráció folytán létrejött új etnikai közösségekről, a névhasználat praktikus, érzelmi és szimbolikus jelentőséggel bír. Az alább ismertetett tanulmánykötet ennek kérdéseit járja körül: harmincöt névkutató mutatja be a helyzetet tizenhét ország kapcsán. A kötet két részből áll: az első taglalja a névhasználat jogi és társadalmi státuszát, trendeket és gyakorlatokat bemutatva a multikulturalizmus kontextusában (1–292); a másik a névhasználatot mint identitásképző tényezőt elemzi (293–487). A tanulmányok multidiszciplináris jellegének köszönhetően egy sokszínű, jelentéssel teli világ tárul elénk.

2. FRANK NUESSEL (Egyesült Államok) az amerikai személynevek multikulturális vonatkozásaival foglalkozik (9–25). A népszámlálási és társadalombiztosítási adatbázisok alapján a szerző bemutatja a család- és egyénnévállomány változását, ez alapján vonva le következtetéseket az ország átalakuló etnikai összetételére vonatkozóan. Nem hallgatja el ugyanakkor a módszer fogyatékoságait sem, különös tekintettel a népszámlálásokban használt etnikai kategóriák homályosságára.

LAUREL SUTTON (Egyesült Államok) az amerikai gyorsétkezdék ételnevadási és -használati gyakorlatát vizsgálva azt a kérdést teszi fel, hogy az ételnevek (és maguk az ételek) mennyire mondhatóak multikulturálisnak (27–39) Mennyire hasonlít a folyamat egy „olvasztótégelyre”, amelyből újszerű vegyített ételek, illetve ételnevek keletkeznek, vagy inkább egy vidám „kevert salátára”? Végző soron a keveredés, az adaptáció és az újítás mind tetten érhető a gyorsétkezdék kulináris és névadási gyakorlatában.

JUSTYNA B. WALKOWIAK (Lengyelország) a névhasználat politikai és jogi vonatkozásait tárgyalja szinkron és diakrón szempontból, különbséget téve a „puha” és „erőszakos” névváltoztatások között (41–56). Megállapítása szerint a homogenizáló jellegű nacionalizmus is korlátozhatja a kisebbségi nyelvhasználati jogokat, hadat üzenve a névtani diverzitásnak. Az európai intézmények igencsak szükséges erőfeszítései mutatják, hogy a névhasználat terén még sok teendő akad napjainkban is a kisebbségbarát tagállami szabályozás elérése érdekében.